

Entrevista a Maria Conca

La cultura, l'ensenyament i el compromís polític

FRANCESC ESTEVE (terminòleg, en el Servei de Política Lingüística de la Universitat de València)

Maria Conca i Martínez (Beneixama, 1948) és professora del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València i membre de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. Ha estat una de les capdavanteres de l'ensenyament en català al País Valencià i, en aquest sentit, entre els seus primers llibres cal destacar *Escola i llengua al País Valencià* (1976, escrit en col·laboració), així com una incursió en la literatura de creació amb l'obra de narrativa per a infants *En l'olivera dels cimals alts*, premi Enric Valor 1982.

La tasca de recerca l'ha centrada sobretot en la paremiologia (l'estudi lingüístic dels proverbis) i la fraseologia. De fet, la seva tesi doctoral aborda la *Teoria i història dels proverbis catalans: aplicació a l'estudi d'un corpus paremiològic del segle XVI*. És en aquest camp que ha desplegat el gruix de la seva producció, amb la publicació d'articles en revistes especialitzades i de llibres que han conegut una notable difusió. Cal destacar-ne *Paremiologia* (1987; 2a edició: 1990), de caire teòric i orientada al públic universitari, i *Els refranys catalans* (1988), obra de divulgació que ha conegut quatre edicions. Així mateix ha publicat, juntament amb Josep Guia, *Els primers reculls de proverbis catalans* (1996), premi Valeri Serra i Boldú de Cultura Popular i premi Manuel Sanchis Guarner a la Unitat de la Llengua Catalana. Tot això, sense deixar de banda obres de caràcter alhora històric i popular, com ara l'edició revisada de *El tractat d'Almïçra*, de Salvador Domènech, i nombrosos treballs i articles de caire polític, amb un clar compromís militant des de l'esquerra i l'independentisme.

Maria Conca en una reunió de treball

– A banda d'una intensa militància lingüística i política, els teus centres bàsics d'activitat i recerca han estat la llengua i l'ensenyament i, dins aquests, la paremiologia, amb l'estudi dels proverbis, refranys, màximes i dites. Però també has fet diverses incursions en l'edició i estudi de texts antics i en la literatura de creació. ¿Pots parlar-nos-en una mica, de la teva trajectòria?

– La trajectòria que he seguit deu ser bastant comuna a la meua generació. L'interès per la llengua em va començar en l'adolescència i va ser el resultat de la constatació d'unes mancances. Volia escriure un diari íntim i cartes d'amor, però no podia, perquè en castellà em sonava tot cursi i postís (a l'estil de les novel·les de Corín Tellado). No semblava meu. I en català no controlava l'ortografia i em faltaven

models literaris. Però, malgrat les dificultats, vaig optar per la meua llengua, i ací va començar un periple que ha orientat tota la meua vida personal i professional. I n'estic contenta. Ho tornaria a fer.

Quan vaig arribar a València a estudiar magisteri, l'any 1968, em vaig decebre molt, perquè, tret del professor de música, Agustí Alamany, la resta no tenia cap sensibilitat per la llengua.

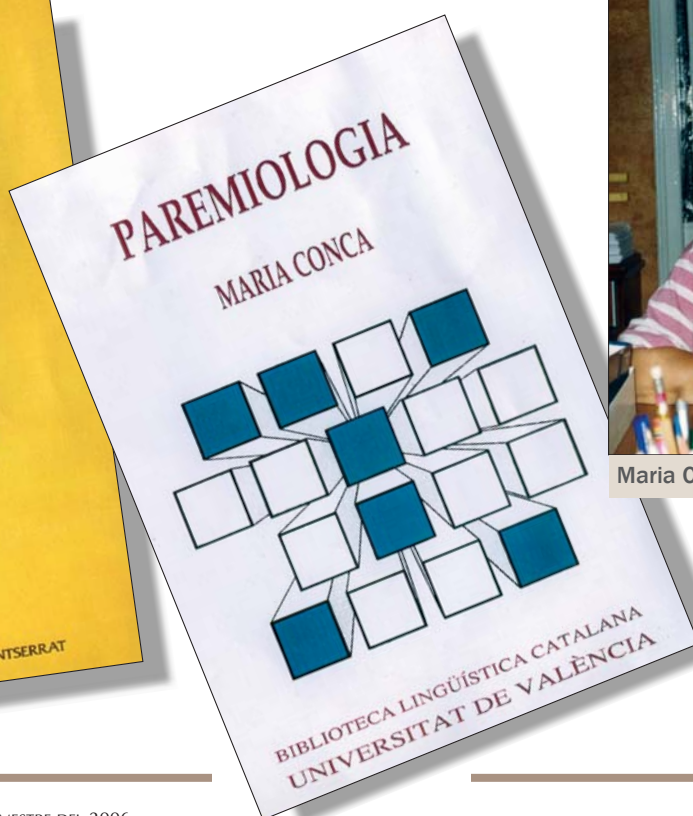
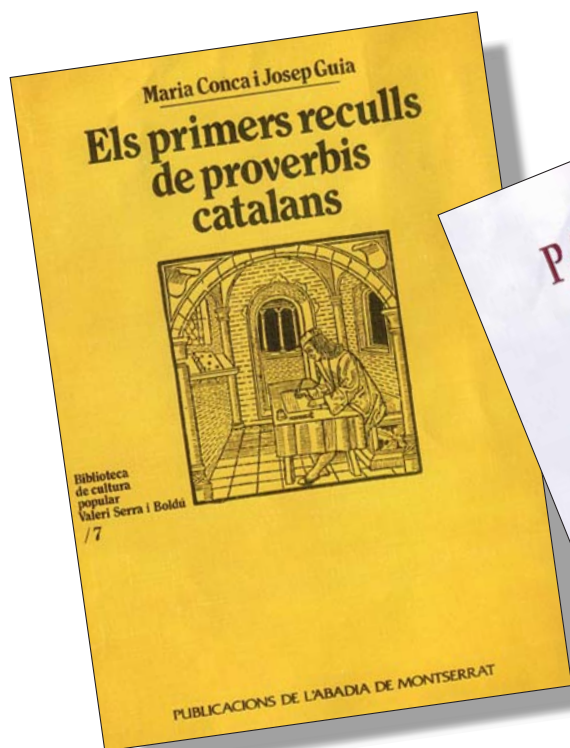
Però, malgrat tot, alguna cosa començava a moure's. Aquell any es va inaugurar la llibreria Tres i Quatre; es va crear la primera escola en català, La Tramuntana, que després prendria el nom de La Masia; circulava entre els estudiants *Nosaltres els valencians*; va prendre volada l'aplec del Puig (i per això va ser prohibit); la nova cançó ens corprenia, etc. Per sort, vaig poder descobrir una altra València: la que no era hostil a la meua llengua, sinó que la defensava, la d'esquerres, la culta.

En posar-me a treballar de mestra vaig entrar en contacte amb el grup Freinet, que tenia una orientació pedagògica progressista i reivindicava l'escola pública en català. Apreníem els uns dels altres. I allí vaig començar les primeres recerques en didàctica de la llengua i història de l'ensenyament, els contactes amb l'Escola d'Estiu Rosa Sensat i la Universitat Catalana d'Estiu, amb mestres del PSAN de la Catalunya central. Després, l'any 1976, amb un grup de persones representants de diverses entitats pedagògiques, vaig participar molt intensament en la creació de l'Escola d'Estiu al País Valencià i en la impulsió del moviment pedagògic valencià, que a la llarga ha fet possibles les línies en català que ara tenim a l'escola pública. I vam publicar el llibre *Escola i llengua al País Valencià* (1976).

Quant a l'altra línia d'investigació que esmentes, la paremiologia i la fraseologia, va començar, després de llicenciar-me en Filologia Catalana a la Universitat de València, primer, amb la tesina (*Paremiologia*, 1987; *Els refranys catalans*, 1988) i, després, amb la tesi doctoral (*Els primers reculls de proverbis catalans*, 1996), un àmbit de recerca que em sembla que no podré abandonar mai. He de dir-te que és un univers apassionant, aquest del fràsic d'una llengua, i una font d'informació que no s'exhaureix. Per exemple, a través de les metàfores que contenen els proverbis, les fórmules, les locucions, etc., podem saber com la nostra cultura ha interpretat idees abstractes per analogia amb experiències concretes de la vida quotidiana. Pensem en un concepte com *enriquir-se a costa d'altri*, que va generar el proverbi medieval encara ben vigent: *Quan de mal jus ve l'anyell, mal profit farà la pell*, el qual conté una idea que ja procedia del llatí però sense la imatge de la transacció ramadera que s'encunya en català. De més a més, com que són unitats del discurs, ens donen molta informació sobre la finalitat del seu ús i sobre aspectes estilístics de la llengua emprada per un autor determinat. D'altra banda, si els contrastem amb altres llengües, podem saber què compartim i què ens diferencia. I, en la

comparació entre el català i el castellà, vaig tenir moltes sorpreses quan vaig fer la tesi doctoral, en comprovar que, des del segle XVI fins al XX, la paremiologia castellana s'ha enriquit de la catalana a través de traduccions. Això es veu molt clar en el compendi de Gonzalo Correas (segle XVII) i també en altres compendis posteriors. Mai no els ha fet nosa traduir-ho tot. Bé o malament, devien pensar: «Ja en tenim un altre.» Mira, perquè no creguis que exagero, Gonzalo Correas va agafar el proverbi català *A poc vi, cuita-t'hi*, és a dir, 'quan n'hi ha poc, d'una cosa, apressa't', i el va traduir al castellà, sense indicar-ne la procedència: *A poco vino, cuidadiño*, del qual és difícil treure l'entrellat. Però va amanir-ne la rima per fer-lo creïble.

I allò que més greu em sap és que l'apropiació del fràsic de la nostra llengua ha comportat una substitució acomplexada. Els catalanoparlants creuen que molts refranys són castellans i que nosaltres no els tenim. Sense anar més lluny, t'ho mostraré amb una prova que pots fer quan vulguis. Pregunta a algú: «Com és el refrany que es diu quan es volen fer massa coses i no se'n fa cap bé?» La majoria de vegades la resposta serà: *Quien mucho abarca, poco aprieta*. I fa ràbia, perquè aquest és un concepte que ve del llatí i que va passar a moltes llengües romà-

Maria Conca en el seu despatx

niques, però una de les primeres documentacions la trobem en català, en el segle XIV: *Qui molt abraça, poc estreny*. I, d'exemples com aquest, n'hi ha un fum per culpa de la substitució lingüística del català pel castellà en l'ensenyament. I també dels calendaris aquells que es van popularitzar tant i que, a més del sant del dia, portaven un refrany en castellà.

La recerca en paremiologia i fraseologia és ben apassionant. A més, hi he trobat, en els cursos de doctorat, estudiants que s'hi han interessat molt i he pogut dirigir treballs d'investigació i tesis doctorals en aquest tema. També he trobat en Josep Guia un col·laborador entusiasta i eficaç. Hem posat en comú aspectes de les dues branques (matemàtiques i filologia) en què som especialistes cadascun, i això ha donat uns fruits. Hem estudiat episodis de la història de la paremiologia catalana; hem recuperat dos refranys perduts: *Refranys glossats en prosa catalana* (que es conserva en traducció castellana) i *Refranys rimats*, com l'hem denominat (que es conserva incomplet en un manuscrit del segle XV de l'Ateneu Barcelonès). De *Refranys rimats* n'hem fet l'edició crítica i l'hem publicada dins *Catalan Review*, núm. 17.

El *Tractat d'Almïçra*, que es representa cada 25 d'agost al poble del Camp (l'Alcoià), és una obra de Salvador Domènech. Josep Guia i jo en vam fer la revisió lingüística i històrica i hi vam afegir una escena per tal de remarcar la figura històrica de Jaume I. Posteriorment, també hem fet la revisió lingüística de les ambaixades entre el bàndol moro i cristià. És una tasca que caldria enllestir també en altres pobles, on, malauradament i en contra de la fidelitat a la història, els texts es van fer en castellà. Sobre les incursions en la literatura de creació, he escrit alguns contes per a infants. I t'he de dir que bastir mons de ficció és una aventura apassionant; però, per desgràcia meua, no he continuat per aquest camí. Sempre s'ha de triar. Però sí que sóc una lectora apassionada de novel·les.

– L'ensenyament de la llengua al País Valencià, en què tu ets una capdavantera, quins fruits ha donat des dels anys setanta i sobretot des de l'oficialització en els vuitanta? És suficient per a mantenir el català?

– L'oficialització ha ajudat a alfabetitzar una mica el jovent i la població en general. Ha fet que els estudiants que arriben a la universitat estiguin més preparats i sensibilitzats en la pròpia llengua. Ha propiciat una certa recuperació del prestigi, i en alguns sectors ha afavorit la lleialtat en l'ús; però, per a la recuperació de l'ús social del català, és insuficient. Hem de recuperar tots els àmbits d'ús (sobretot els dels mitjans de comunicació). Necessitem canals de comunicació comuna entre els Països Catalans, no sols pel model comú de llengua sinó per la mentalitat i les pautes culturals.

contra la mateixa llengua i s'oculta el veritable conflicte, que és entre el català i l'espanyol. La finalitat de contraposar valencià a català és l'espanyolització. Si mirem el conjunt dels Països Catalans, sumem millores, però també debilitats. Les concessions dels successius governs de la Generalitat de Catalunya al bilingüisme, al mateix secessionisme valencià (col·laborant, com va fer el president Pujol, a la creació de l'AVL), i la manca d'una veritable actuació cultural i política sobre tota l'àrea lingüística catalana, eviten que pugui engegar-se un procés eficaç de normalització lingüística.

Maria Conca a casa seva, a Beneixama

– Com veus el moment actual de la llengua al País Valencià? I als Països Catalans?

– És molt difícil de fer un diagnòstic objectiu, perquè estic convençuda que, en les qüestions que ens afecten tan profundament com és la nostra llengua, sempre tendim a confondre els desigs amb la realitat. I podem pecar, els uns, d'optimistes, els altres, de pessimistes. Al País Valencià hem guanyat espais d'ús formal per al català molt importants: universitats, escoles, editorials, mitjans de comunicació, internet, administracions, etc.; però sempre parcialment i amb competició desigual amb l'espanyol. L'ús col·loquial es manté, però no sembla que hi guanyem parlants i, en canvi, les noves onades d'immigració continuen amb dificultats d'assimilació. D'altra banda, des dels òrgans de govern del PP s'ha continuat atiant i subvencionant el conflicte lingüístic: en nom del valencià es va

– Tu, que ets especialista en una de les àrees més idiomàtiques, és a dir, més particulars i específiques de la llengua, la paremiologia i la fraseologia, com veus el model lingüístic promogut des de l'AVL, que es reclama sovint campió de la «genuïtat»?

– Que l'AVL promogui un model lingüístic allunyant-se de les formes estàndards més generals, només troba la seva raó de ser quan ha de justificar la seva pròpia existència (les reunions, les dietes substancioses, les publicacions...). L'argument de la genuïtat és el que més fa riure, precisament perquè, com més ens remuntem a la documentació antiga, els elements gramaticals i lèxics es presenten més unitaris. Per exemple, si atenem la llengua del nostre clàssic *Tirant lo Blanc*, hi trobem les formes dels demostratius reforçats i simples (*aquest* i *est*), però en moltíssima major proporció les reforçades (*aquest/aqueix/aquell*); el mateix

ocorre amb el doblet *servei* i *servici*, el primer dels quals hi figura seixanta vegades i només una el segon. I, tanmateix, *aquest* i *servei* són perseguits i foragitats pel model propugnat, malgrat haver estat usats pels valencians alfabeticats, en l'estàndard oral i escrit durant tota la segona part del segle XX.

Quant al fràsic, que, com tu dius, és la part més idiomàtica, trobem que els usos d'unes mateixes unitats estan molt generalitzats pertot arreu dels Països Catalans. En molts casos, aquestes expressions han codificat estructures gramaticals i mots que han deixat de dir-se en alguna zona geogràfica, però en el refrany o la locució continuen vigents. A la Marina es diu, referint-se a la dona que es casa en segones núpries: *La primera, fregall, i la segona, mirall*. A l'Alcoià es diu: *Entre amics, no cal tovalles* (també apareix en el *Tirant*). Qui dirà que no és genuí *mirall* ('espill') o *tovalles* ('parament de taula')?

– Què penses de l'actuació de l'AVL quant a la llengua? I del paper que hi fan alguns dels universitaris?

– Jo sempre m'he manifestat en contra de la creació d'aquesta acadèmia. Qui la va planificar sabia el que feia. Va treure la potestat de dirimir sobre la llengua a les universitats i la va fer dependre d'un ens creat i controlat pels partits majoritaris (PP i PSOE). A partir d'aquesta premissa, l'actuació de l'AVL serveix els interessos de qui l'ha creada. Quant als acadèmics que són col·legues meus al Departament de Filologia Catalana, no els entenc. No

sé com poden seure amb indocumentats (els qui diuen que el valencià no és català i que no n'han escrit mai una ratlla). Tampoc no sé com s'ho fan per ser alhora membres del Departament de Filologia Catalana, i alguns també membres de l'Institut d'Estudis Catalans, i, a més, membres de l'AVL. No sé com poden tolerar intromissions en els afers de l'Acadèmia, com la protagonitzada temps arrere pel conseller de Cultura i Educació, Font de Mora, que va presidir sobtadament una sessió plenària per tal d'impedir l'aprovació d'una més que tímida declaració sobre la unitat de la llengua. Alguns no trobem altra explicació que la de l'expressió *pagant, sant Pere canta*.

– Com s'hauria de superar la dialectalització que s'impulsa des dels centres de poder regional? Caminem cap a la consolidació d'un estàndard comú o cap a la proliferació de formes dialectals, ara fetes correspondre a cada comunitat autònoma?

– Cal que la Generalitat Valenciana accepti que el valencià és català, tal com han sentenciat des del Tribunal Constitucional fins al Tribunal Suprem, passant pel Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana, en les deu sentències que fins ara han emès al respecte. Cal una política cultural i educativa que afavoreixi la creació d'un espai de comunicació comú. Caldria reprendre iniciatives com la de l'Institut Ramon Llull, que fossin efectives i no regionalitzants i, sobretot, caldria que treballéssim per la reuni-

ficació dels Països Catalans i del nostre dret a l'autodeterminació. Crec que el català sobreviurà en la mesura que tinguem un estat independent.

– Com qualificaries els més de deu anys de l'etapa del PP en el govern de la Generalitat Valenciana? ¿I el paper del PSPV abans, i ara fent-hi d'oposició?

– El PP és una pedregada constant per a la nostra terra. En deu anys, gairebé no ha deixat ni un pam de costa per construir. La plaent i fèrtil horta de València, amb les seves alqueries, està desapareixent sota l'asfalt. Els plans urbanístics de tots els pobles s'han modificat per la pura especulació del sòl. La política de l'aigua és nefasta: es roba la de l'agricultura per subministrar-la a urbanitzacions, piscines i camps de golf i, hipòcritament, es demanen els transvasaments per a l'agricultura. Ha impedit la construcció del TGV pel corredor mediterrani, per tal d'evitar l'articulació del nostre país i l'arribada a Europa. L'agricultura i les tradicionals indústries del calçat, el tèxtil i les joguines es troben pitjor que mai. Del català, ja ho hem dit: n'han fet una arma per a dividir i violentar la societat. Algun dia n'hauran de retre comptes. D'altra banda, el PSPV no ha jugat mai clarament en favor del País Valencià ni de la llengua. En l'etapa en què governaven, l'ex-president Lerma va ser nefast. I, ara en l'oposició, Pla no ha fet altra cosa que seguidisme del PP. Potser en el pecat portaran la penitència. ◆

TOTA LA VIDA FENT GALETES

Trias, Néts de Joaquim, SA
Tel. 972 841213 • Fax 972 842414

www.triasbiscuits.com

A/e: trias@triasbiscuits.com

Ctra. de Sils, 36 • 17430 Sta. Coloma de Farners